

KÁZMÉR ERNŐ JÓZSEF ATTILÁRÓL

Kázmér Ernő nevét hiába keressük a régi és újabb irodalmi lexikonokban, pedig 1915 és 1920 között A Hét egyik vezető kritikusa volt, 1917-ben *Idegen portrék* címmel már önálló kötete jelent meg, amelyet — többek között — Földi Mihály, Mácza János és Tabéry Géza méltattak. 1915 és 1936 között a Nyugatban is többször találkozzunk a nevével.¹ A Tanácsköztársaság idején írt forradalmi hangú cikkei miatt három hónapra bebörtönzik az ellenforradalmárok.² Szabadulása után, 1920 májusában szinte pánikszerűen menekül át Csehszlovákiába, ahol néhány hónapig teljes visszavonultságban él feleségével Zilinán. De nem sokáig tud irodalom és újságírás nélkül élni. Mihályi Ödön támogatásával még ugyanebben az évben munkatársa lesz a Kassai Naplónak. Hamarosan Pozsonyba költözik, ahol egész sor lapnak és folyóiratnak dolgozik.³ 1926-ban ott találjuk a Csehszlovákiai Magyar Írók Irodalmi Társaságának alakuló ülésén, ahol a gazdasági bizottság tagjává választják. Felszólalásában a dilettánsok elleni harc fontosságára figyelmeztet.⁴ Csehszlovákiában az alábbi három területen fejt ki jelentős munkát: a kortárs magyar irodalom ismertetése, a szomszéd népek közeledésének szorgalmazása irodalmi tettekkel és az Ady-kultusz ápolása. A modern magyar irodalomról szóló szlovák nyelvű tanulmányát a Nyugat is elismeréssel méltatja.⁵ 1933-ban költözik át Jugoszláviába, ahol először a Naplóban találkozunk írásaival — a lap vasárnapi mellékletében *Irodalmi napló* címmel önálló rovatot kap Havas Károlytól —, majd 1934-től a Kalangya egyik legszorgalmasabb munkatársa lesz. *Irodalmi Szemlé*ben rendszeresen beszámol a magyar és a világirodalom legjelentősebb eseményeiről, rengeteg új könyvről mondja el a jórészt ma is helytálló véleményét. Erről bárki meggyőződhet, aki elolvassa — hogy csak néhány példát említsünk — Dsida Jenőről, Gyergyai Albertről, Illyés Gyuláról, Kassák Lajosról, Nagy Lajosról és Tamási Áronról szóló kritikáit. A Kalangyában és a Láthatárban publikált íróportréival és esszéivel kiemelkedő szerepet játszott a délszláv—magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok ápolása terén. Ilyen irányú munkássága azonban kétoldalú volt, mert amíg a délszláv irodalmat az imént említett folyóiratokban ismertette, addig a kortárs magyar irodalmat a délszláv olvasók körében igyekezett népszerűsíteni.⁶

József Attilával Kázmér Ernő két alkalommal is foglalkozik 1938-ban. Először a *Mi a magyar most?* című tanulmánygyűjtemény kapcsán, amelynek szerzői a Szép Szó munkatársai voltak. Ezek az írók — Kázmér véleménye szerint — komoly erkölcsi felelősségtől vezetve, „egy tisztább, erkölcsösebb, európaiabb Magyarország felépítésén fáradoznak”. Kritikusunk így zárja bírálatát: „Ebből az emelkedett szellemű, szociális felelősségérzetből fakadtak ezek a tanulmányok, amelyek a magyar betegség pontos diagnózisa tudatában nyitott szemmel látatják a jövőt. Ennek a szellemnek költője, József Attila, tragikus halálával is demonstratív költő — aki alig néhány héttel ezelőtt egy robogó gyorsvonat (sic!) elé vetette fáradt, fiatal testét —, a *Mi a magyar most?* tanulmányait egy jajgó verssel vezette be. E költemény utolsó sorainak sikolyát, reményeit itt idézzük:

*Adtál földmívest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,*

*hogy mi ne legyünk német gyarmat.
Hadd írjak szépet, jót — nekem
add meg boldogabb énekem!”*

Második alkalommal — ekkor már érdemben és leplezetlen rokonszenvvel — József Attila összes verseinek megjelenésekor foglalkozik a költővel.⁸ Kétségtelen, hogy a „(k. e.)” jelzéssel megjelent kritikát Kázmér Ernő írta. Ugyanis a rövid életű Tátra című folyóirat munkatársai közül csak Kovács Endre névjele egyezik meg a Kázmérével. Ő viszont határozottan kijelentette, hogy a József Attila-kritika nem az ő írása. Ez a tény, valamint a bírálat stílusjegyei egyértelműen igazolják Kázmér szerzőségét. Kázmér értő, sok értékes megfigyelést tartalmazó — érdemes összevetni például Németh Andor és Kázmér véleményét József Attila politikai tárgyú verseiről —, jellemző idézetekkel illusztrált rövid és méltatlanul elfelejtett kritikája megérdemli, hogy teljes terjedelmében közöljük:

JÓZSEF ATTILA ÖSSZES VERSEI. (Cserépfalvi-kiadás, Budapest)

„Szegény, szerencsétlen sorsot ért József Attila, már életében úgy élt a magyar irodalmi köztudatban, mint a háború utáni magyar líra egyik legeredetibb egyénisége. Most, öngyilkosságának évfordulójakor, verseinek összegyűjtött kiadása a magyar olvasóközönség széles rétegeiben tudatosítja ennek a kivételes finomságú költészetnek báját és varázsát. József Attila a szegénység és az igazság fanatikus költője volt, kiben ember és hivatás, valóság és líra, költői érzékenység és kainaszos báj olvadtak össze olyan szintézisben, mely a legszebb verssorokat adományozta, az újabb kori magyar lírának. Amikor a húszas évek elején hetykén, ifjonti hévvel belekiáltotta az irodalmi köztudatba: *Én, József Attila itt vagyok!* — sokan csak ezt a különvilloni pózt látták benne, mely megtagadott minden összefüggést az Ady megteremtette stíliromantikával. Valóban, a *Nincsen apám se anyám* c. kötet még a társadalmon tudatosan kívül helyezkedő ember érzelmi kötődését mutatja a világgal, Istennel, megkövesedett formákkal. Az irodalomtörténet egyszer ki fogja mutatni, milyen új lehetőségek felé vitte a magyar lírát ez a gyökeresen új és mégis népdalszerűen egyszerű költői kifejezési forma: a tárgyi világ objektivációinak micsoda tarka lehetősége nyílt meg ezután az eddigi szubjektív, belső lírai világkép, Ady, Babits, Kosztolányi értelmi színezetű költészetével szemben. A »saláták az esthanatban«, »harmatos füvek gyenge ízzel«, a hangya, mely »kis, fáradt fejét csillámokra hajtja«, és a Medáliák-sorozat miniatűr állatai, hajszálfínomságú természeti képei, metaforái azóta egy egész nemzedék tudatában érlelődtek költői iránnyá, majdnem világnézetté. A költőt mintha itt még fogva tartaná a bűvészkedés tudománya, a kifejezési alakzatok pazar árnyalatú gazdagsága, mely ilyen sorokat írat vele:

*Zöld füst az ég és lassan elpirul,
csöngess, a csöngés tompa tóra hull,
jéglapba fagyva tejféhér virág,
elvált levélben lebeg a világ ...*

Vagy egy másik helyen:

*Egy fáradt alma függ fejem felett,
a hernyó rágott szívéig szemet,
kinéz hát rajta és mindent belát,
virág volt ez a vers, almavirág ...*

Egyéni sorsa, proletár rendeltetése, kitzasztottsága kezdettől fogva élményeinek tengelyét alkotja. A szegénység, ez az a prizma, mely magába gyűjt és megtör minden világból jövő sugarat, mely hangját előbb kamaszosan felelőtlenülé, csakazértis dacolóvá, majd az évek múltával egyre bánato-

sabbá, egyre öntudatosabbá fokozza. Elsüllyedt gyermekkorának mindmegany-nyi megalázó, kínzó emléke (tudjuk Móricz Zsigmond megemlékezéséből, hogy ezek a gyermekkori emlékek, mint valami kóros fixációk, öngyilkossága közvetlen motívumaiként is közrejátszottak) utólagosan szimbolikusan naggyá válik szemében. Legtöbbnyire az anyja áll ezeknek az emlékeknek a közép-pontjában, az elkínzott, mosásban elnyűtt proletárasszony, aki korán meghalt, és akinek megszépült emléke abban a gyermeki, gügyögő szóban nyer helyet a költő élményszótárában: mama. Őt látja számtalan változatban:

*Látom, megáll a vasalóval.
Törékeny termetét a tőke
megtörte, mindig keskenyebb lett —*

Aztán, mintha ez már nem is tartoznék a vershez, intőleg teszi hozzá:

gondoljátok meg, proletárok . . .

És ki tudná elfelejteni az utolsó töredékek reszkető, elcsukló dadogását:

Irgalom, édesanyám, mama, nézd, jaj, kész ez a vers is!

Költészetének második nagy fázisa öntudattá, világnézetileg alátámasztott szociális költészetévé érleli az élményeknek ezt a komplexusát. De még így is mennyire más ez, mint az ún. proletárköltők kopogó, unt, erőszakolt lírája! Ösztönös költői lényének az élet szociális megértésével való tágulása végül is egy olyan költészet megszületését segíti elő, melyben a szociális mondanivaló nem fojtja el a látás szépségét, de feloldódik benne, magasabb harmóniában egyesül. József Attila itt a magyar szociális líra csúcspontjain jár: mint borban a tűz, úgy hat remek természeti megfigyeléseiben a csiszolt, komoly szociális tartalom. Költői egyénisége kifejlődött, teljesen készen áll. A *Nagyon fáj* c. kötet már arról a fájdalomról ad hírt, melyben az ember »oly hontalan, mint amilyen gyámoltalan a szükségét végző vadállat«. Vallomása egyben program is:

*Felnöttem már. Szaporodik fogamban
az idegen anyag,
mint szívemben a halál. De jogom van
és lélek vagy agyag
még nem vagyok s nem oly becses az irhám,
hogy érett fővel szóltanul kibírnám,
ha nem vagyok szabad!*

Van József Attilának egy verse, az a címe, *A Dunánál*. Akik hisznek a közép-európai népek kulturális megbékülésében, a *Génie du Danube*-ben, ezt a verset himnuszként kell becsülniük. A vers így végződik:

*Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a múltat be kell vallani.
A Dunának, mely múlt, jelen s jövőendő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
és a mi munkánk; és nem is kevés.”*

JEGYZETEK

- 1) Az említett időszakban 9 írása jelent meg Kázmérnak a Nyugatban.
- 2) E cikkek javarészt a kevésbé ismert Magántisztviselők Lapjában láttak napvilágot 1919-ben.
- 3) A Reggel, Este, Magyar Minerva, Magyar Újság, Nemzeti Kisebbségek, Tátra. Az utóbbinak már Jugoszláviából küldte cikkeit Kázmér.
- 4) Farkas István: *Magyar Írók Irodalmi Társasága*. Irodalmi Szemle, 1974. 4.
- 5) Braun Róbert: *Két cikk a modern magyar irodalomról egy tót folyóiratban*. — Nyugat, 1926. 12. füzet. Kázmér írása a Prúdy c. folyóirat 1925. évf. 9., ill. 10—11. számában jelent meg Ján Smrek fordításában.
- 6) Az alábbi szerb lapok és folyóiratok közölték Kázmér magyar tárgyú írásait: XX vek, Jutarni list, Obzor, Smena, Srpski književni glasnik, Vidici.
- 7) Kalangya, 1938. 2. 82—83.
- 8) A Cserépfalvi-féle kiadásról van szó.
- 9) Tátra, 1938. 8. 226—227. Az írás szövegét — a nyilvánvaló sajtóhibáktól megtisztítva — változtatás nélkül közöljük.